

Všecky hlavní postavy Herrmannovy nešťastné kupecké historie se pohybují v napětí mezi tím, co říkají, a tím, co si přitom myslí. Konfrontace postav uzavřených do vlastních iluzí poskytuje příležitost rozeznat v jejich charakteristice tón vážný, komický i sentimentální. Výhradně komický je vojenský vysloužilce Kyllián. Mezi komikou a bodrou i tklivou vážností se pohybuje postava posluhovačky Randové, jediné bytosti, která je nezištně oddána Žemlovi, vidí střízlivě jeho situaci, ale nemůže být víc než sotrpným divákem jeho zmaru. Pro postižení atmosféry místa, městských interiérů i exteriérů, vyličení specificky městských existencí a mentality lidí, kteří jak při svém sblížování, tak i při vzájemných konfliktech, úkladech a zoufalých východiscích těží z toho, že je obklopuje městská anonymita, byl Herrmannův román *U snědeného krámu* přijat ve své době jako počátek tzv. pražského románu.

Adolf Heyduk

/ 1835 - 1923 /

Mnohostranně plodný básník družiny májové, především však autor veršů „naivně horké a živelné lyriky, smyslné a teskné zároveň“ (Šalda).

Narodil se 6. 6. 1835 v Rychmburce (dnes Předhradí) ve východních Čechách a v rodišti, ve Skutči a v Poličce chodil do školy, než se dostal do Prahy na českou reálku. Po maturitě šel na techniku do Brna a dokončil ji v Praze. Po krátkém zaměstnání jako elév na stavbě dráhy a jako asistent stavitelství a kreslení na pražské reálce odešel r. 1860 na nově založenou reálku do Písku a učil tam (kromě školního roku 1875–76, kdy byl profesorem v Praze) do r. 1899. Písek mu zůstal trvale domovem. Podnikl jenom několik prázdninových výletů: na Slovensko, do Itálie a do Německa v 60. letech, potom na Krym a Kavkaz. Jinak, kromě občasných cest na Šumavu a do rodného kraje, žil stále v Písku; tam se oženil (1877) a tam ho postihla i smrt obou malých dcerušek (1878, 1884; Nerudova *Balada dětská* byla věnována Heydukově manželce po smrti prvního dítěte). V Písku trávil léta odpočinku a v Písku také 6. 2. 1923 zemřel.

Hned první Heydukovy *Básně* (1859), ovlivněné oddaným přátelstvím k Nerudovi a odpovídající programu školy májové, měly značný ohlas. Upozornil na sebe zejména oddíl nazvaný *Cigánské melodie*: když Heyduk navštívil r. 1854 svého bratra v Malackách na Slovensku, objevil tam pro svou poezii nejenom kouzelnou přírodu a svérázný lid, ale hlavně romanticky stylizovaný typ cikána – viděl v něm člověka, jemuž osud křivdí a jehož prudká krev se bouří. Cikáni a jejich volnost a živelnost splývali v Heydu-

kových verších s obrazem slovenské přírody i s autorovou citovou revoltou a dovolili mu vyslovit rozpor mezi ideálem a skutečností a napětí mezi smutkem a vzdorem. Jednoduché písňové strofy Cigánských melodií tak souzněly i s rozhořčením nad dobou, jež nenaplnila politické naděje ani touhu po vnitřně bohatém a svobodném životě.

Ke Slovensku vztahovala se ještě další významná Heydukova knížka *Cimbál a husle* (1876). Byla podnícena novou návštěvou Slovenska a vyplynula z horoucí snahy napravit vztah Čechů a Slováků. V početných epických i lyrických verších tlumočil autor obdiv k přírodě a lidu, soucítit s jeho národním i sociálním utrpením, sdílel obavy nad budoucností Slováků, povzbuzoval a varoval (např. známá báseň *Slovensko, ty ještě spíš?*). I když svůj odpor vůči útisku a své vyznání lásky spojoval Heyduk s idealizovaným obrazem slovenského lidu a i když byly mnohé verše už pouze výrazem zručné básnické rutiny, přece měla sbírka obrovský vliv: podnítila v Čechách zvýšený zájem o Slovensko, vedla k navázání literárních kontaktů i k oživení samotné slovenské literární tvorby.

Po této úspěšné knížce z doby Heydukova ročního pobytu v Praze začalo druhé období jeho tvorby. Spisovatel, rozladěný veřejným životem, vrátil se rychle zpátky do „venkovské samoty a volné přírody“ a do svého „zátiší“. Toto písecké období, těsně svázané s jihočeským městem a Šumavou, kam „pootavský slavík“ rád jezdil, probíhalo už za jiné literární situace: za vlády Vrchlického a Čecha. V jejich sousedství jako by se plně uvolnil Heydukův tvůrčí pramen. Heyduk zajisté chtěl být básníkem vlasteneckým, jenž se vyslovuje k časovým otázkám, líčí s úctou ušlechtilost českého lidu v přítomnosti a velikost jeho minulosti, avšak především byl lyrikem. Svůj subjektivní svět stavěl nad skutečnost a nad „kal“ života. Ve vzájemném napětí krásy a všednosti prožíval zraňující pocit odcizenosti básníka v soudobé společnosti neschopné mu porozumět. Nejradyji skládal jednoduché lyrické popěvky jako anonymní autor lidové písně. Improvizace rozvíjená v rámci opakující se melodické osnovy a vracejících se refrénů byla vlastní metodou jeho tvorby. Bezprostřední podněty osobní a přírodní dávaly mu někdy svěží nápady. Nejšťastnější inspiraci darovaly mu prudké, příjemné a častěji nešťastné životní impulsy, ale ani krušné rány osudu nevyjadřoval Heyduk v jejich dramatickém vyhocení, nýbrž ponejvíce jen jako náladu a jako vzpomínku. Významný byl podnět erotický, když v polovině 70. let vstoupila do jeho poezie konkrétní žena, mladá „růže v jeseni“, a probudila citové a smyslové opojení, poděkování za lásku i zároveň strach o každou chvíli souladu. Brzy nato přišly zážitky tragické – smrt obou dcerušek; jejich tvář a oči se pak teskně, něžně a bolestně v jeho verších stále vracely. V těchto kritických časech vznikaly některé nejvzácnější Heydukovy knížky, *V zátiší* (1883), *Hořec a srdečník* (1884), *Písně* (1885), *Zaváté listy* (1886). Prožitek šťastné chvíle a obava z její ztráty a křehkosti daly popud i ke vzniku oblíbené báchorky *Dědův odkaz* (1879; později zhudebněně V. Novákem), jejíž pohádkové kouzlo spočívá v proměnlivém střídání motivu

lásky a štěstí, jež prchá jako „muška zlatá“, a motivu písně, do níž se všechny útěšné i rmutné city a nálady vlévají a v níž docházejí přece jen uklidnění.

Lyrické zpovědi pokračovaly, i když básník stárnul a do jeho veršů padly „černé růže“; své zármutky léčil opět v přírodě a zmírňoval je – i současně jítřil – vzpomínáním. Právě v intimních básních, vyslovujících vzpomínky, smutek uplývajících dní a osamocení, rezignaci a zase naděje, se ještě nejspíš mihly nové lyrické motivy až do básníka vysokého stáří, i když byly stále více přehlášovány verši vyšumělými a konvenčními (např. sbírky *V polích*, 1900; *Pohádky duše*, 1901; *Z deníku toulavého zpěváka*, 1904). I v nich vyrazí ještě mezi banalitami občas překvapující lyrický tón, zejména když se spojí letmá nápověď přírodní nálady s pocitem usmíření s životem, jemuž daly radost i žal jeho lidskou náplň.

Mezi více než šedesáti knížkami *Básnických spisů Adolfa Heyduka* (vycházely od r. 1897) není jen intimní písňová lyrika. V autorově poezii se vždycky silně uplatňovala rovněž záliba v dekorativních ozdobách, ve vznešené obřadnosti a v popisech, i sklon k hravosti a k vyumělkovanosti jazyka. V mnoha verších panuje pouze mechanismus melodie a rytmu, neboť se Heydukovi nedostávalo citu pro míru. Proto zní dnes cize už značná část jeho díla: velké epické básně s chudým dějem a s rozvinutými přírodními popisy, vyvolané dobovou oblibou této formy (*Dřevorubec*, 1880; *Pod Vítkovým kamenem*, 1881; *Sekerník*, 1893), povídkové, baladické nebo pohádkové obrázky ze současného venkova i pokusy o reprezentativní poezii, v níž se autor nutil k reflexi a hlavně moralizoval (*Ptačí motivy*, 1897). Rovněž jeho verše časové pouze opakovaly v halasných výzvách a útocích všeobecné přesvědčení, že lid je nejzdravějším základem národa, a politické iluze o harmonickém uspořádání národní společnosti (*Štípy a paprsky*, 1888; *Zpěvy pošumavského dudáka*, 1899).

Hodnota Heydukovy poezie rozbíhající se mnoha směry je tedy vyznačena jenom několika silnými zážitky. V četných knížkách probouzelo skutečného básníka pouze několik smutných, bolestných pocitů a teskných vzpomínek, touha po štěstí a vděčnost za dar pozemského života.

Jaroslav Hilbert

/ 1871 - 1936 /

Dramatik a divadelní kritik; na přelomu století jeden z hlavních představitelů úsilí o moderní dramatický výraz, opírající se o příklad Ibsenův a o podněty symbolistického ideového dramatu.

Hilbert pocházel ze vzdělané a zámožné měšťanské rodiny v Lounech, kde se narodil 19. 1. 1871. Po studiích na reálce v Praze, vyšší průmyslové